

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.1.5>

УДК 336.02 : 339.543

Т. М. Чорна,

*к. т. н., доцент, доцент кафедри митної справи та товарознавства,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9923-8737>

О. П. Гребельник,

*д. е. н., професор, завідувач кафедри митної справи та товарознавства,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3204-1048>

О. В. Мельник,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри митної справи та товарознавства,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8704-3326>

І. С. Сагайдак,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри митної справи та товарознавства,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7186-8830>

Н. С. Безносько,

*магістрантка кафедри митної справи та товарознавства,
Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-1423-3099>

**РОЛЬ СИСТЕМИ МИТНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В РЕГУЛЮВАННІ
РИНКУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ В УКРАЇНІ**

*T. Chorna,
PhD in Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Customs and Commodity Science,
State Tax University, Irpin, Ukraine*

*O. Hrebelnyk,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Customs and Commodity Science,
State Tax University, Irpin, Ukraine*

*O. Melnyk,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Customs and Commodity Science,
State Tax University, Irpin, Ukraine*

*I. Sahaidak,
PhD in Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Customs and Commodity Science,
State Tax University, Irpin, Ukraine*

*N. Beznosko,
Master's student of the Department of Customs and Commodity Science,
State Tax University, Irpin, Ukraine*

THE ROLE OF THE CUSTOMS TAXATION SYSTEM IN REGULATING THE TOBACCO MARKET IN UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню ролі системи митного оподаткування в регулюванні ринку тютюнових виробів в Україні. Показано, що основними цілями регулювання ринку тютюнових виробів є: підвищення ціни продукції, шкідливої для здоров'я і, відповідно, знизити її доступність для споживача, а також забезпечення якомога вищих надходжень до державного бюджету. Визначено, що одним з основних інструментів регулювання ринку тютюнових виробів виступає система митного оподаткування. Встановлено, що серед митних платежів найбільш важливе фіскальне значення має податок на

додану вартість. Використання акцизного податку на тютюнові вироби, крім фіскального ефекту, дає можливість державі обмежувати споживання даного товару. Мито виконує переважно регулюючі функції щодо імпорту та експорту товарів, додаткового захисту та підтримки вітчизняних виробників, підвищення їх конкурентоспроможності. Сформульовано пропозиції щодо основних напрямків удосконалення митного регулювання ринку тютюнових виробів.

The article is aimed at studying the role of the customs taxation system in regulating the tobacco market in Ukraine. The results of the analysis of the modern Ukrainian tobacco market are presented. It is shown that the main objectives of regulating the tobacco market are: to increase the price of products harmful to health and, accordingly, to reduce their availability to consumers, as well as to ensure the highest possible revenues to the state budget.

It is determined that one of the main instruments for regulating the tobacco market is the customs taxation system. The dynamics of customs payments paid by business entities when importing goods of group 24 into the customs territory of Ukraine under the customs regime of import - import duty, value added tax and excise tax for the period 2019-2023 is analyzed. The active use of excise tax on tobacco products, in addition to the fiscal effect, allows the state to limit the consumption of this product. Customs duties perform mainly regulatory functions in relation to imports and exports of goods, additional protection and support of domestic producers, and increase of their competitiveness.

It has been established that the difference between excise tax rates in different countries is one of the reasons for smuggling tobacco products. In Ukraine, in 2022, the level of illegal tobacco products reached 19.9%, and the full-scale war has significantly changed the geography of the origin of smuggled products.

The author formulates proposals for the main areas of improvement of customs regulation of the tobacco market, in particular: introduction of an automated system for monitoring the circulation of tobacco products based on a unique identifier

(track&trace), in accordance with Directive 2014/40/EU; strengthening control over the import and circulation of tobacco raw materials and cigarette manufacturing equipment; approval of a new Strategy for Combating Illicit Tobacco Trafficking; strengthening the institutional capacity of regulatory and law enforcement agencies; and increasing liability for the illegal production and sale of excisable products.

Ключові слова: *тютюнові вироби, товарообіг, оподаткований імпорт, митні платежі, акцизний податок, контрабанда тютюнових виробів*

Keywords: *tobacco products, trade turnover, taxed imports, customs payments, excise tax, smuggling of tobacco products*

Постановка проблеми. В сучасних умовах виробництво та реалізація тютюнових виробів залишаються одним із небагатьох видів економічної діяльності, що характеризується позитивною динамікою сплати податків. Слід зауважити, що відрахування зростають, передусім, через постійне збільшення податків. Зростання надходжень від акцизів на тютюнові вироби – це результат ефективної співпраці влади та громадськості в інтересах суспільства. З одного боку, Уряд отримує додаткові ресурси на впровадження державних програм, з іншого – знижується цінова доступність шкідливої наркотичної продукції, якими є тютюнові вироби, особливо для дітей та молоді.

Тютюнові вироби (сигарети з фільтром або без фільтру, цигарки, сигари, сигарили, а також люльковий, нюхальний, смоктальний, жувальний тютюн, махорка та інші вироби з тютюну чи його замінників для куріння, нюхання, смоктання, жування чи нагрівання) [1] належать до товарів, що користуються найбільшим попитом. Статистика свідчить, що у світі щороку їх реалізується понад 1 трлн штук, при цьому прибуток від продажу перевищує 400 млрд дол. США [2].

Попри суттєві фінансові надходження від тютюнового акцизу, щороку світова економіка втрачає понад 1.4 трлн дол. США (що є еквівалентом 1.8 % світового ВВП) в результаті смертей, хвороб та втрати працездатності у людей,

які вживають тютюн. Так, наприклад, в Європейському Союзі щорічно витрачається понад 25 млрд євро; 8 млрд євро економіка не отримує внаслідок раннього виходу на пенсію, смертей і тимчасової втрати працездатності курців. В Україні на лікування курців; виплату їм компенсацій у разі втрати працездатності витрачається 3.2 % ВВП [3, 4].

Доходи від податків на тютюн в середньому у 250 разів перевищують витрати на боротьбу проти споживання тютюнових виробів [3, 4]. А сума економічних втрат України внаслідок куріння населення майже втричі перевищує доходи держбюджету від тютюнових акцизів [5].

Отже, тютюнопаління має негативний вплив не лише безпосередньо на здоров'я людини, яка палить, та її оточення, але і зумовлює економічні збитки внаслідок ранньої втрати працездатності курцями, соціальних виплат та лікування хвороб, викликаних палінням [6].

Таким чином, ринок тютюнових виробів досить специфічний і балансується обмеженнями в сфері охорони здоров'я, фіскальної політики та заходами щодо боротьби з контрабандою та фальсифікатом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності присвячені праці багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, Скрипник С. В., Процевят О. С., Воронова О. В. [7] вивчають його особливості в умовах воєнного стану; Сторожук О. В., Свириденко Г. М. [8] досліджують зовнішньоекономічну безпеку держави в умовах євроінтеграції. Іщук С. О., Созанський Л. Й. [9] аналізують структурні зміни у товарному експорті України, виділяють ризики та окреслюють перспективи для національної економіки. Бабій І. В. [10] досліджує фактори впливу на забезпечення зовнішньоекономічної діяльності. Гречишкіна О. О., Ковалев А. С. [11] аналізують інструменти податкового регулювання: акцизний податок, ПДВ, мито та їх вплив на розвиток системи оподаткування держави. Сутність та особливості державного регулювання забезпечення митних інтересів України досліджено в працях Пашка П. В. та Шевчука С. В. [12]. Шевченко А. О., Чорна Т. М. [13], Тищенко В. Ф.,

Баєва А. О. [14] вивчають незаконне переміщення товарів через митний кордон України.

Значна увага науковців приділяється також вивченню особливостей функціонування та регулювання ринку тютюнових виробів. Так, Рудавка С. І. [15] розглядає проблему тютюнопаління в Україні, соціально-економічні збитки від тютюнової епідемії та антитютюнові заходи. Чорна Т. М., Сагайдак І. С. [6] аналізують порядок оприлюднення інформації про інгредієнти тютюнових виробів та формулюють рекомендації щодо удосконалення процедури розкриття складу тютюнових виробів в Україні. Інструменти впливу на діяльність тютюнової промисловості України досліджує у своїх працях Міненко М. А. [16]. Питання фіскальної та регулюючої ролі оподаткування у регулюванні ринку тютюнових виробів висвітлені в роботі Пасічного М. Д. [17]. Швабій К. І., Новицька Н. В., Хлебнікова І. І. аналізують трансформацію вітчизняного ринку тютюнових виробів внаслідок підвищення ставок акцизного податку і появи новітніх тютюнових виробів [18], а також виклики у сфері справляння акцизного податку з тютюнових виробів, зумовлених розвитком нелегального ринку [19].

Метою роботи є аналіз сучасної системи митно-тарифного регулювання ринку тютюнових виробів в Україні та формування пропозицій щодо її удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Виробництво та продаж тютюнової продукції – одна з провідних галузей економіки України за кількістю податкових відрахувань до державного бюджету. Так, загальна сума податків, сплачених виробниками тютюнової продукції, у 2022 році склала 85 млрд грн (9%). В тому числі, операторами галузі сплачено 63 млрд грн акцизного податку (55 % від загального обсягу акцизних надходжень від усіх підакцизних товарів).

Тютюнова галузь залишається одним із основних джерел валютних надходжень країни й має потенціал до збільшення свого внеску у відновлення та розвиток вітчизняної економіки. Крім того, тютюнова галузь забезпечує

близько 50 тис. робочих місць (93% – у суміжних галузях економіки) та надходження в економіку України близько 2 млрд дол. щороку [20, 21].

Розуміючи катастрофічні наслідки вживання тютюнових виробів для здоров'я людей та економіки 181 держава світу, включно з Україною, приєдналися до Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну (РКБТ ВООЗ) [22]. У главі 22 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом «Громадське здоров'я» зазначено, що «Сторони Угоди розвивають співробітництво в галузі охорони здоров'я, зокрема щодо імплементації Рамкової конвенції з контролю над тютюном» [23].

Першим національним законодавчим актом у сфері контролю над тютюном став Закон України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» від 22.09.2005 р. № 2899. Крім того, низка питань, що стосуються маркування, виробництва й обігу тютюнових виробів, регулюються Законом України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та пального» від 19.12.1995 р. № 481. Частину питань щодо реклами, спонсорства та стимулювання продажу тютюнових виробів внесено також до Закону України «Про рекламу» від 03.07.1996 р. № 270. Питання оподаткування тютюнових виробів закріплені в Податковому кодексі України. Водночас Кодексом України про адміністративні правопорушення визначається порядок контролю за чинним законодавством у сфері контролю над тютюном.

Оскільки тютюнові вироби належать до так званої, адиктивної продукції – благ, що шкодять здоров'ю, держава обкладає високими податками таку продукцію, намагаючись досягнути двох цілей [24]:

- 1) підвищити ціну зазначеної продукції і, відповідно, зробити її менш доступною;
- 2) забезпечити якомога вищі надходження до бюджету.

В різних країнах частка доходів від акцизу на тютюн, як правило, коливається в межах 1-5% від бюджетних надходжень». Зростання ціни

тютюну на 10% внаслідок підвищення податків, сприяє зменшенню споживання тютюну приблизно на 4% в країнах світу з високим рівнем доходу і до 5% – в країнах з низьким та середнім. Разом з тим, такий захід, як запровадження високих податків на тютюн, застосовується досить рідко. Так, лише в 38 країнах, де проживає близько 14% населення світу, податок на тютюн складає понад 75% від роздрібної ціни [2].

Таким чином, особливістю тютюнової галузі є наявність додаткового податку – акцизного податку (або акцизу) на тютюнові вироби [1]. Одночасно із акцизними податками виробництво та обіг підакцизних товарів практично у всіх країнах світу обкладається податком на додану вартість (ПДВ) та ввізним митом [24]. В Україні мито є третім за величиною бюджетних надходжень непрямим податком (після ПДВ та акцизу).

Окрім власного виробництва, Україна бере активну участь в зовнішньоторговельних операціях з тютюновими виробами, які належать до групи 24 «Тютюн і промислові замітники тютюну» відповідно УКТ ЗЕД [25]. Група включає чотири товарні позиції (табл. 1).

Таблиця 1. Класифікація тютюнових виробів згідно з УКТ ЗЕД

Код товару	Найменування товару
2401	Тютюнова сировина; тютюнові відходи;
2402	Сигари, сигари з відрізними кінцями, сигарилі та сигарети, цигарки, з тютюном або його заміниками;
2403	Інший тютюн промислового виробництва та замітники тютюну промислового виробництва» «гомогенізований» або «відновлений» тютюн; тютюнові екстракти та есенції;
2404	Продукти, що містять тютюн, відновлений тютюн, нікотин, замітники тютюну або нікотину, призначені для вдихання без горіння; інші нікотиновмісні продукти призначені для забезпечення надходження нікотину в тіло людини.

Джерело: сформовано на основі [25]

Інформація про товарообіг за групою 24 загалом та за окремими товарними позиціями наведена на рис. 1. Аналіз даних свідчить про зростання

обсягу товарообігу за групою 24 протягом 2019-2021 рр. та різне зниження показника у 2022 р., що пояснюється повномасштабним вторгненням РФ на територію України.

Слід відмітити, що стабільно високу частку в структурі товарообігу займають позиції 2402 та 2403. Крім того, з 2023 р. починає фігурувати позиція 2404 – продукти, що містять тютюн, відновлений тютюн, нікотин, замінники тютюну або нікотину, призначені для вдихання без горіння; інші нікотиновмісні продукти призначені для забезпечення надходження нікотину в тіло людини.

При цьому найбільший, протягом досліджуваного періоду товарообіг, Україна мала з Італією, Грузією, Японією, Німеччиною, Казахстаном, Китаєм та низкою інших країн [26].

За даними Державної митної служби України, обсяги експорту тютюнової продукції протягом 2019-2021 рр. були доволі стабільними, але скоротилися у 2022 р. майже на 70 %. Найбільше українську тютюнову продукцію купували у Грузії, Японії, Єгипті та ін. У 2023 р. до переліку лідерів за закупівлями в Україні товарів групи 24 увійшли Болгарія та Марокко [26].

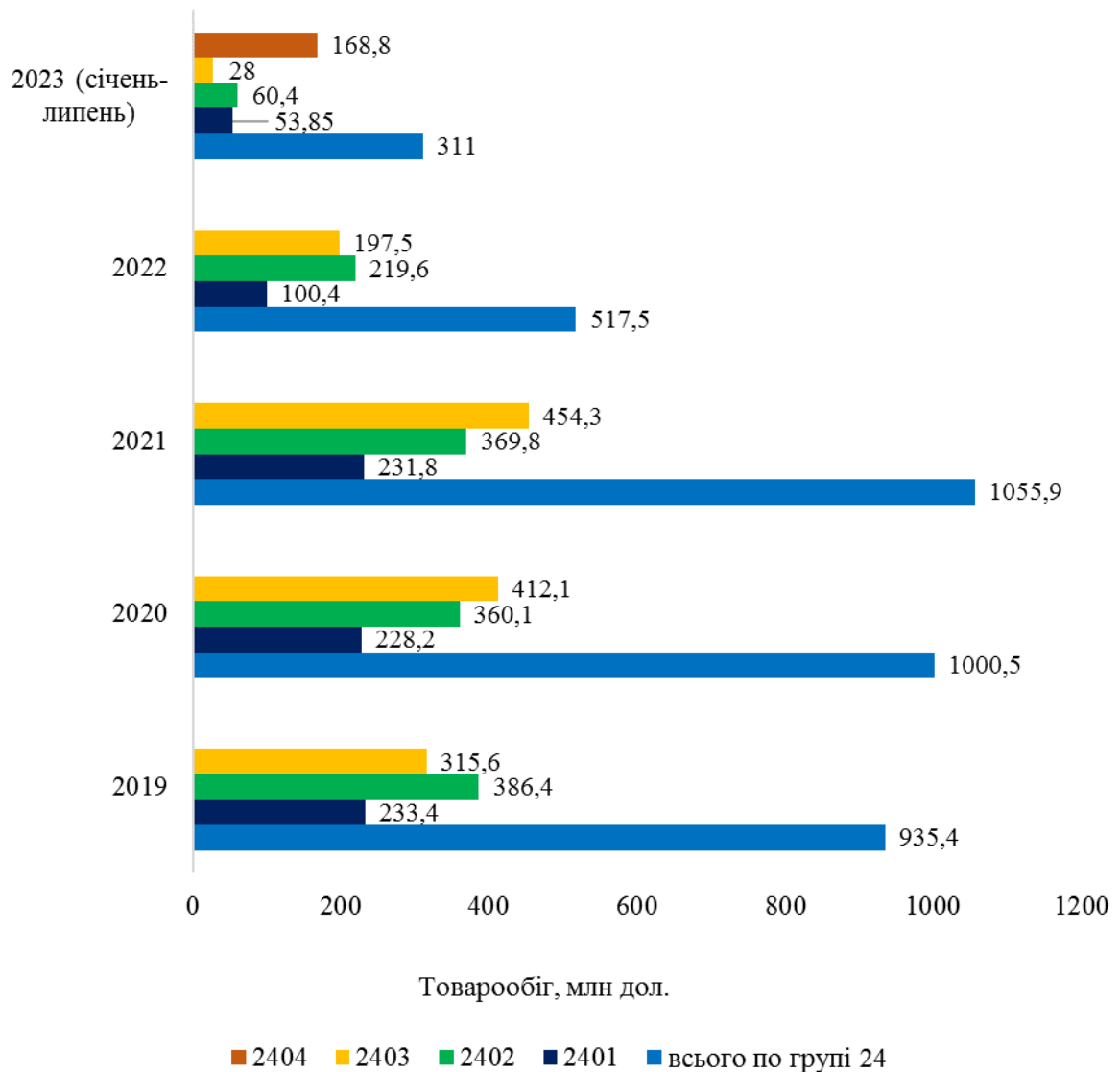

Рис. 1. Товарообіг за товарною групою 24 протягом 2019-2023 рр., млн дол.
Джерело: сформовано на основі [26]

Основною товарною позицією в зарубіжних закупівлях тютюнової продукції для України, починаючи з 2020 р. є «інший тютюн промислового виробництва та замітники тютюну промислового виробництва; «гомогенізований» або «відновлений» тютюн; тютюнові екстракти та есенції». На другому місця за обсягами імпорту є сигари; сигари з відрізнаними кінцями, сигарилли та сигарети, цигарки, з тютюном або його заміниками. Найбільше тютюнової продукції в Україну традиційно постачає Італія, Німеччина, Бразилія, Нідерланди та ряд інших країн [26].

Дані про обсяги ввезення товарів, які є базою оподаткування митними податками та впливають на розрахунки показників, що визначають стан надходження податків до Державного бюджету України (оподаткований імпорт) за групою 24 представлені на рис. 2.

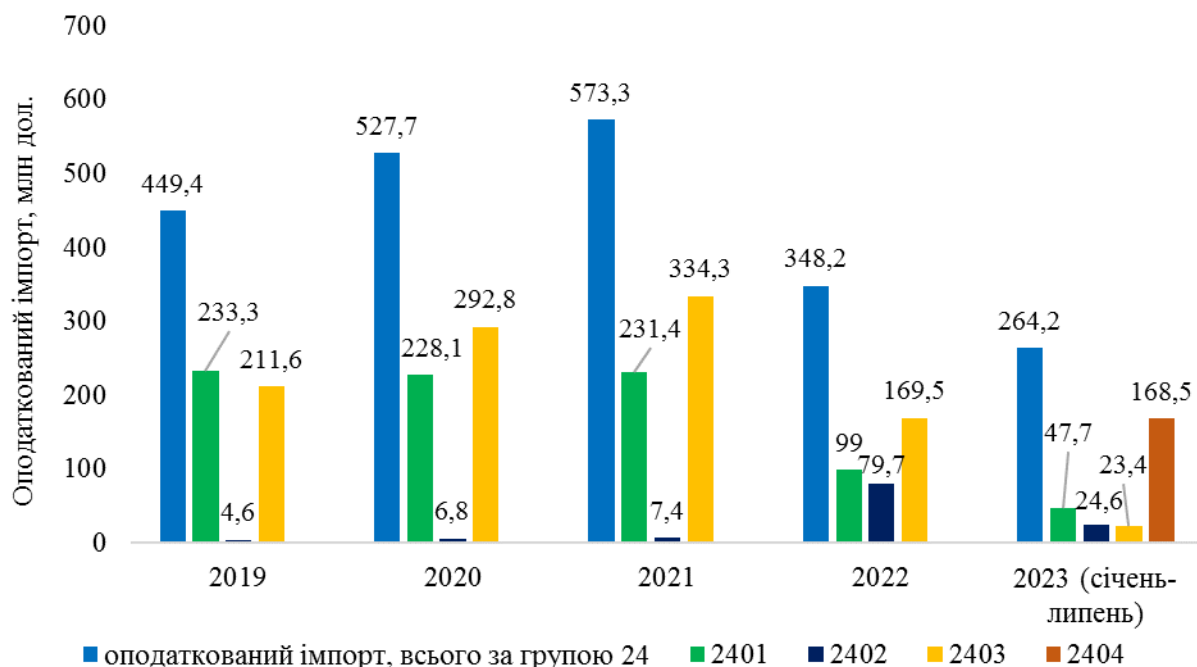

Рис. 2. Оподаткований імпорт в розрізі товарної групи 24 за 2019-2023 рр., млн дол.

Джерело: сформовано на основі [26]

Аналіз наведених на рис. 2 даних свідчить, що починаючи з 2020 р. змінилася структура оподаткованого імпорту, зокрема збільшилася частка товарної позиції 2402, а у 2023 р. в загальній структурі оподаткованого імпорту з'явилася товарна позиція 2404.

Активне використання оподаткування експортно-імпортних операцій дає можливість досягнути багатьох завдань державної політики – формування частини доходів державного бюджету, регулювання структури експорту–імпорту товарів, забезпечення протекціоністських заходів для захисту вітчизняних товаровиробників та формування їх додаткового доходу тощо. Саме у такому контексті важливо досліджувати значення митних платежів у формуванні доходів державного бюджету України (табл. 2).

**Таблиця 2. Динаміка доходів державного бюджету України,
2018-2022 рр., млрд грн**

Група доходів	2018	2019	2020	2021	2022
Разом доходів, в т.ч.	928,1	998,3	1076,0	1296,9	1787,4
Податкові надходження, в т.ч.	753,8	799,8	851,1	1107,1	949,8
Акцизний податок з ввезення на митну територію України, в т.ч.	47,7	53,5	57,8	79,6	41,7
– алкогольні вироби	1,5	1,9	2,4	3,1	2,2
– тютюнові вироби	0,6	1,1	2,3	12,2	18,6
– транспортні засоби	4,66	11,9	11,0	16,4	5,0
– пальне	40,9	38,3	42,0	47,8	15,7
ПДВ з ввезених на митну територію України товарів	295,4	289,8	274,1	380,7	253,1
Ввізне мито	26,6	29,9	30,2	36,9	23,3
Вивізне мито	0,5	0,2	0,3	1,3	2,3
Разом митних платежів	370,2	373,3	362,4	498,5	321,0

Джерело: сформовано на основі [27]

Загальна сума надходжень від імпорту товарної групи 24 представлена на рис. 3. В розрізі країн-контрагентів найбільші надходження від імпорту товарів групи 24 Україна отримувала стабільно від Італії, а також низки інших країн.

Зокрема, до п'ятірки лідерів у 2022 р. також увійшли Казахстан, Німеччина, Туреччина та Бразилія. У 2023 р. (перше півріччя) ТОП-5 країн-контрагентів за обсягами надходжень в Україну платежів від імпорту товарної групи 24 була представлена Італією, Китаєм, Туреччиною, Польщею та Німеччиною [26].

Державне регулювання тютюнового ринку здійснюється за допомогою двох груп інструментів: правових (ліцензування, встановлення максимальної ринкової ціни, обмеження реклами та торгівлі та ін.) та економічних (акцизний податок, ПДВ, ввізне мито та ін.). Причому податки на тютюнові вироби є одним з найбільш економічно ефективних способів скорочення споживання тютюну, особливо серед молоді та прошарку населення з низьким рівнем доходів.

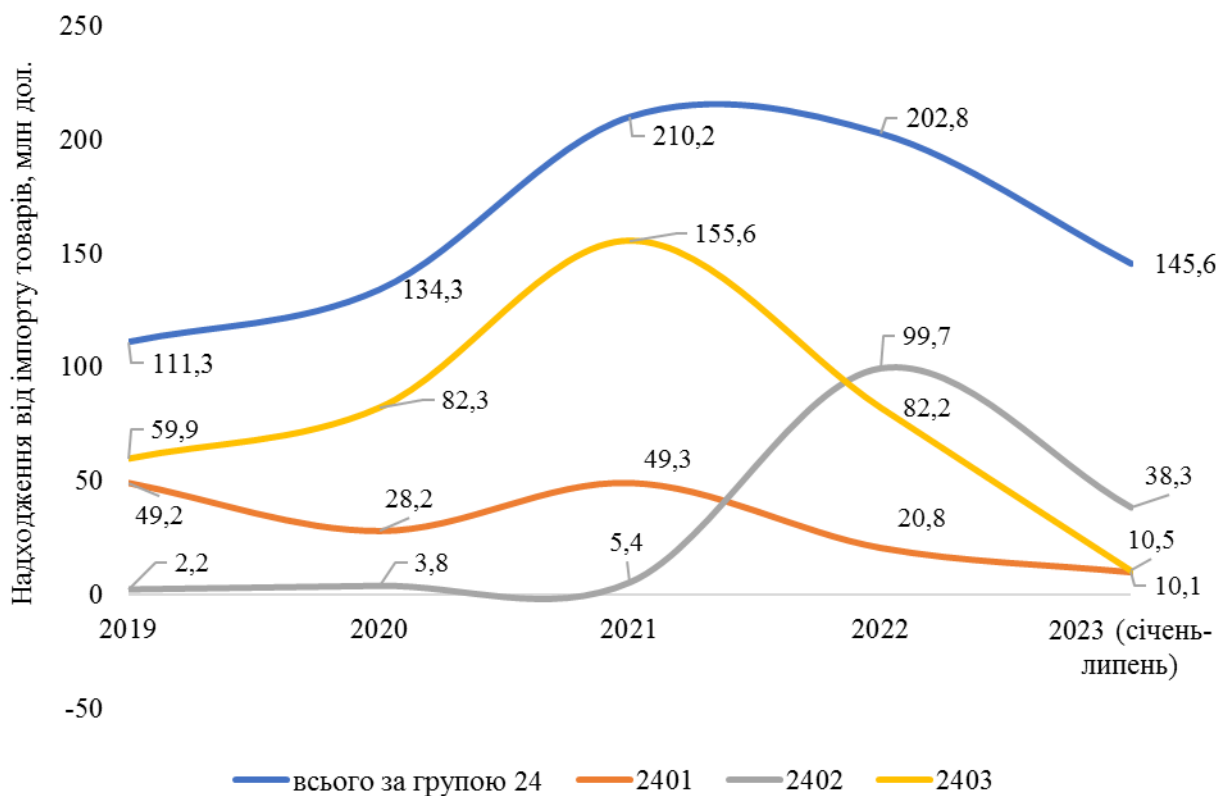

Рис. 3. Надходження платежів від імпорту в розрізі товарної групи 24 за 2019-2023 рр., млн дол.

Джерело: сформовано на основі [26]

Митні платежі, що сплачуються при ввезенні на митну територію України суб'єктами господарювання товарів групи 24 в митному режимі імпорту, включають: ввізне мито згідно ставок, встановлених Законом про Митний тариф; ПДВ за ставками, встановленими Податковим Кодексом; акцизний податок за ставками, встановленими Податковим кодексом.

Нижче представлені дані щодо сплати мита (рис. 4), акцизного податку (рис. 5) та ПДВ (рис. 6) у разі імпорту товарів групи 24 в Україну протягом 2019-2023 рр. Ці платежі (мито, акцизний податок, ПДВ з імпортованих в Україну товарів) являють собою надбавку до ціни реалізації товару, що повністю перераховується до бюджету і є прямим доходом держави.

Серед митних платежів найбільш важливе фіскальне значення має ПДВ, яким оподатковується імпорт практично усіх товарних груп (за невеликим виключенням).

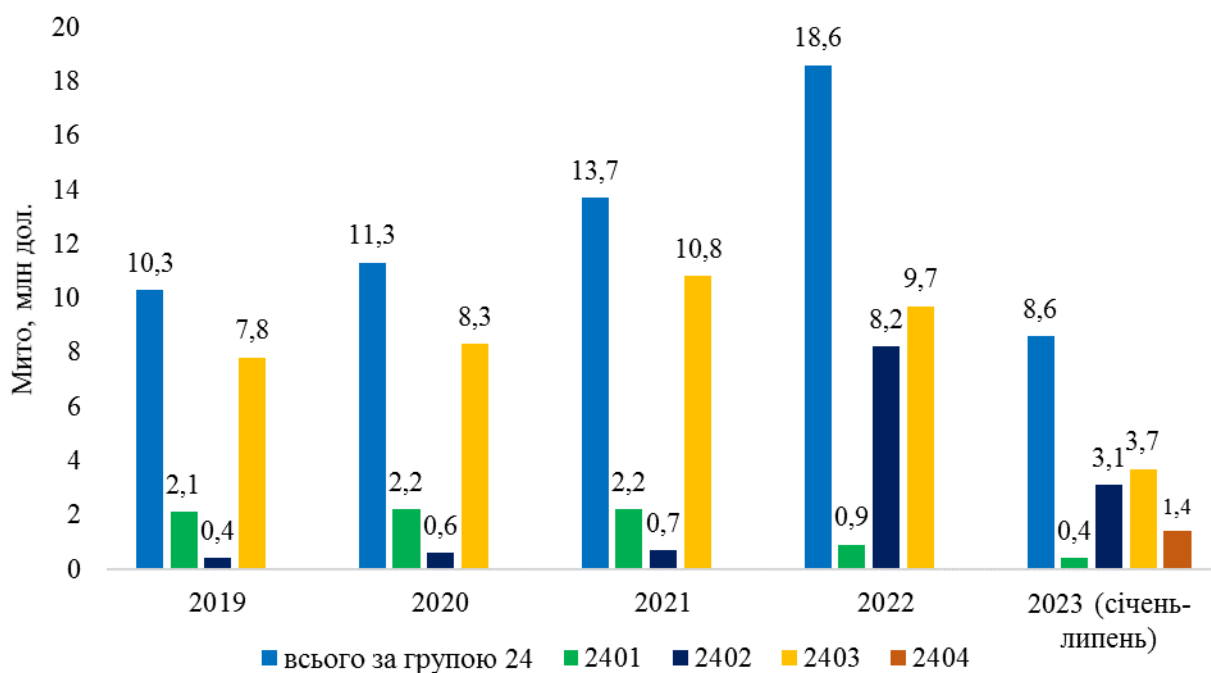

Рис. 4. Мито від імпорту товарної групи 24 у 2019-2023 рр., млн дол.
Джерело: сформовано на основі [26]

Запровадження та активне використання акцизного податку, крім фіскального ефекту, дає можливість державі певною мірою впливати та обмежувати споживання окремих шкідливих для здоров'я товарів шляхом підвищення його ставок (тютюнові вироби, алкогольні напої).

Мито є загальнодержавним податком, який використовується виключно у зовнішньоекономічній діяльності. Воно виконує переважно регулюючі функції щодо імпорту та експорту окремих товарів, додаткового захисту та підтримки вітчизняних виробників, підвищення їх конкурентоспроможності; фіскальне значення мита в Україні є несуттєвим.

У міжнародному науковому та експертному середовищі вважається, що висока частка митних платежів у податкових доходах бюджетів є однією з ознак країн з невисоким рівнем економічного розвитку; ця теза підтверджується як теоретичними дослідженнями [28], так і практиками міжнародних організацій [29].

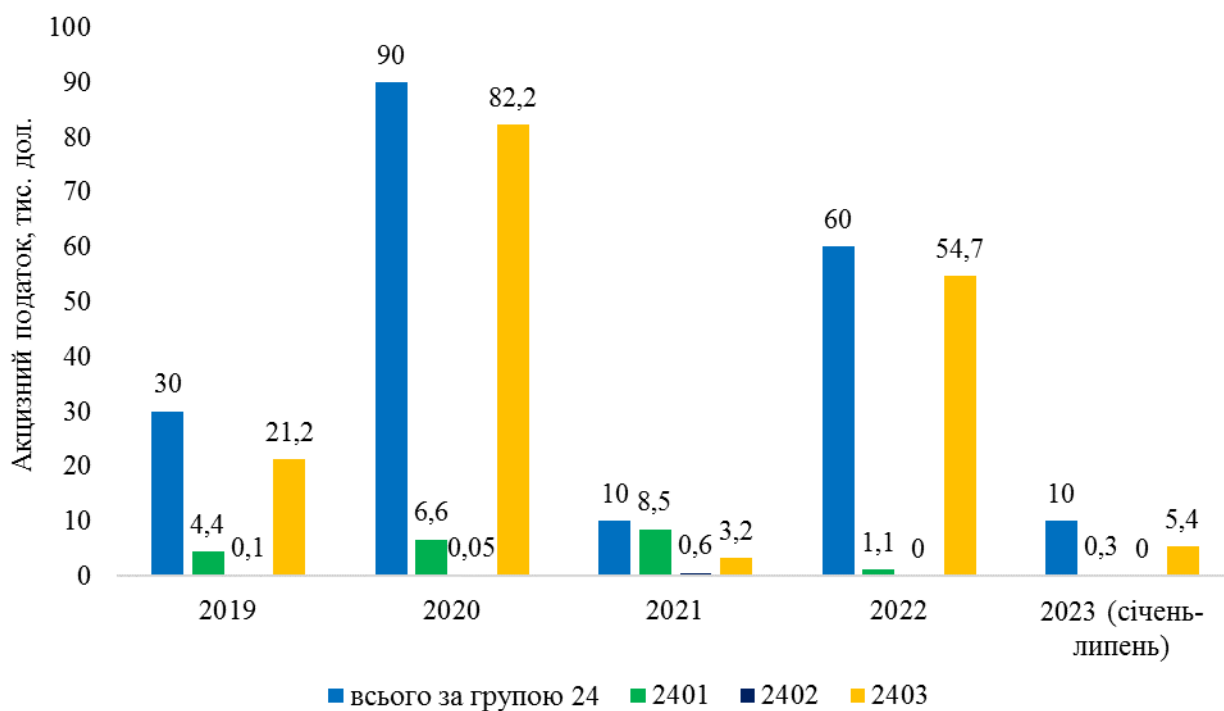

Рис. 5. Надходження акцизного податку від імпорту товарної групи 24 в Україну в 2019-2023 рр., тис. дол.
Джерело: сформовано на основі [26]

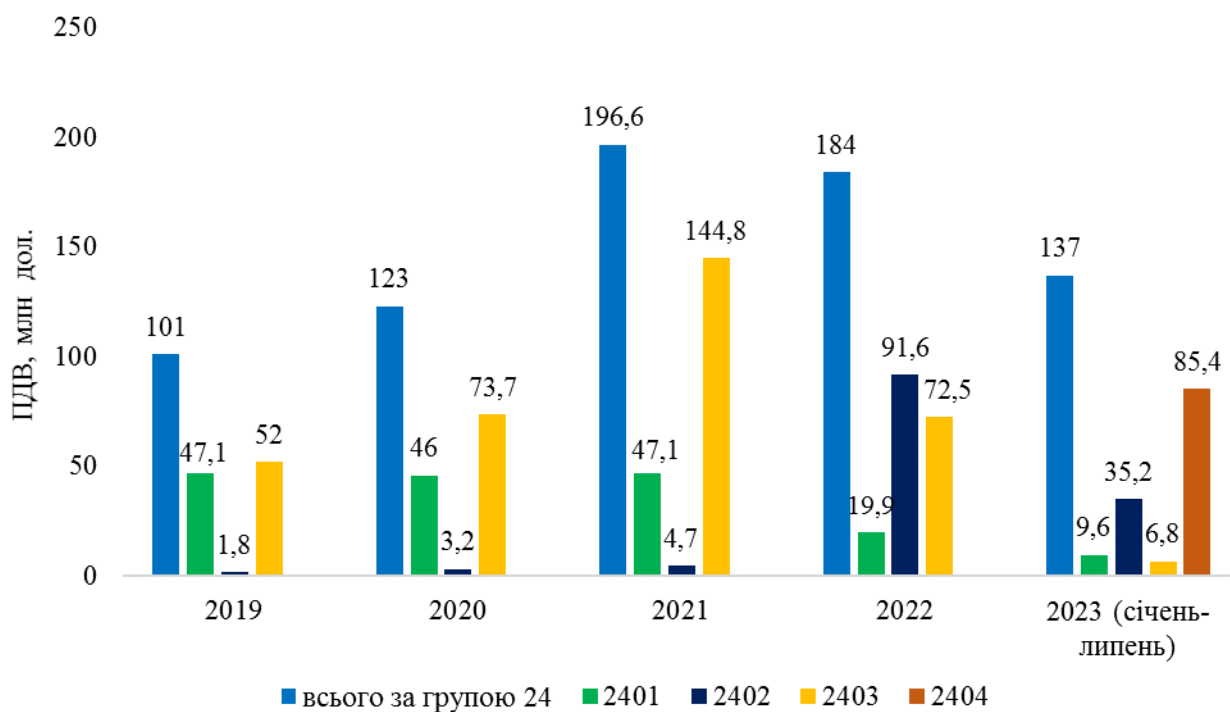

Рис. 6. Надходження ПДВ від імпорту товарної групи 24 в Україну в 2019-2023 рр., млн дол.
Джерело: сформовано на основі [26]

Різниця між ставками акцизного податку в різних країнах – одна з основних причин контрабанди тютюнових виробів, які в сучасних умовах є одним з основних товарів, які нелегально перетинають кордон.

Повномасштабна війна значно змінила географію походження контрабандної продукції. Так, частка контрабандних сигарет з білорусі впала з 45% у 2021 році до 8% у 2022 році. Збройна агресія РФ проти України призвела до закриття каналів міжнародних морських та авіаційних перевезень і збільшення обсягів переміщення товарів у автомобільних та залізничних пунктах пропуску на кордоні з країнами ЄС та Молдовою. За оцінками Бюро економічної безпеки України, з початку повномасштабної війни найчастіше фіксувалися спроби нелегального ввезення тютюнових виробів через кордони з Молдовою, Румунією та Польщею. Частка контрабандних сигарет з Молдови зросла з 17% до 24%, а сигарет з невстановленою країною походження – з 36% до 65% [30].

Хоча оцінити реальні обсяги контрабанди тютюнових виробів неможливо, певне уявлення про зміни можна скласти на основі даних Державної прикордонної служби України про партії тютюнової продукції, затримані при спробі переміщення через державний кордон. Ці дані свідчать, що з початку повномасштабного вторгнення військ РФ в Україну кількість зафіксованих прикордонниками спроб незаконного переміщення тютюнових виробів впала в рази.

За даними «Kantar Ukraine», в Україні в 2022 році рівень нелегальної тютюнової продукції сягнув 19,9%. У 2022 р. порівняно з 2021 р. збільшилась частка підробленої продукції (6,6%), та продукції, яка призначена для продажу в зоні безмитної торгівлі (з надписом Duty Free) або для експорту, але нелегально реалізується в Україні (11,7%) – рис. 7 [31].

Розширення нелегального ринку тютюнових виробів призводить до втрати доходів державного бюджету, які забезпечують фінансування протидії російській агресії. Попри щорічне підвищення ставок акцизного податку на тютюнові вироби, у 2022 році надходження від нього до держбюджету вперше

за останні роки зменшилися. Обсяги коштів, недоотриманих державним бюджетом у 2022 році, оцінюються у 19,1 млрд грн, а у 2023 році цей показник може зрости до 22 млрд грн [31].

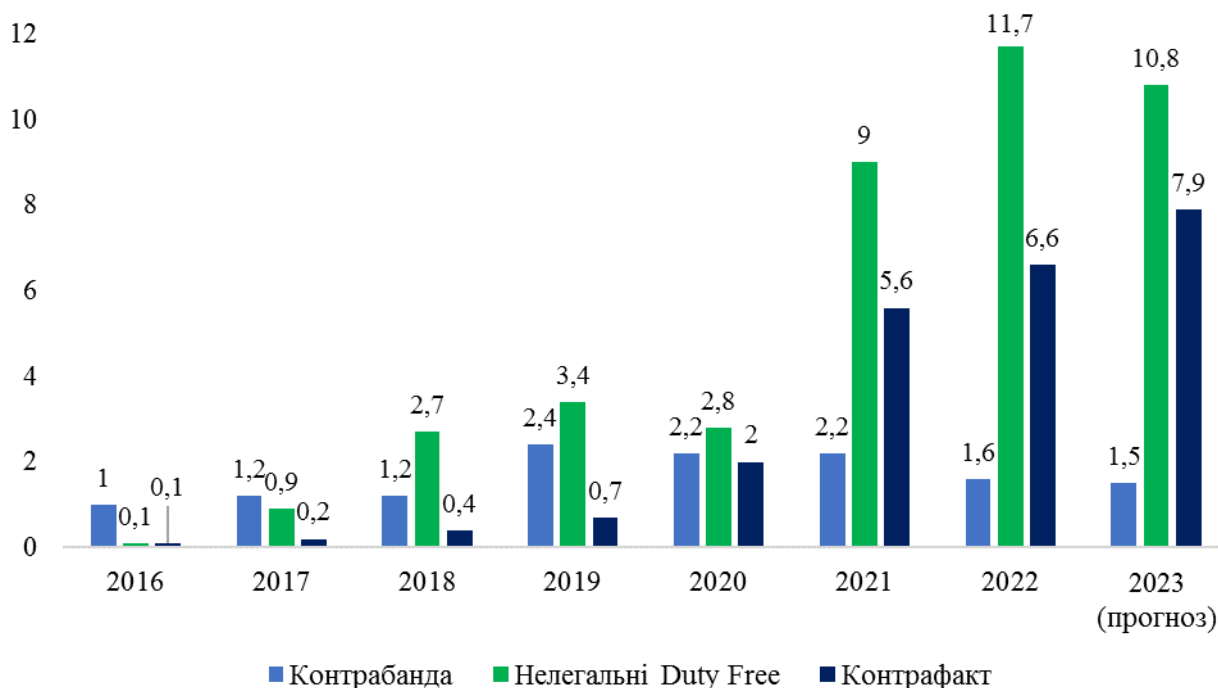

Рис. 7. Динаміка обсягу нелегального ринку тютюнових виробів за окремими складовими, %

Джерело: сформовано на основі [31]

9 грудня поточного року Верховна Рада ухвалила закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів, а також недостовірного декларування товарів». Зокрема Кримінальний кодекс України доповнюється статтями 201(3) («Контрабанда товарів»), 201(4) («Контрабанда підакцизних товарів»), якими встановлюється кримінальна відповідальність за контрабанду товарів і підакцизних товарів. Ухвалення цього закону, у тому числі, було частиною вимог для отримання макрофінансової допомоги від ЄС на 1,5 млрд євро.

Висновки. Таким чином, за допомогою різних інструментів митні органи забезпечують досягнення широкого переліку завдань (мобілізація державних доходів, покращення бізнес-клімату, забезпечення безпеки громадян, виявлення

правопорушень та незаконних фінансових потоків у сфері митної діяльності, тощо).

В роботі наведено результати дослідження динаміки митних платежів, що сплачуються суб'єктами господарювання при ввезенні на митну територію України товарів групи 24, зокрема ввізного мита, ПДВ та акцизного податку.

Як показали результати дослідження, акцизний податок займає вагомую частку в структурі митних платежів. Значною мірою це пов'язано із зобов'язаннями України відповідно до Угоди про асоціацію, до 2025 року збільшити ставку акцизу на сигарети до 90 євро за 1000 шт., що є мінімальним значенням в країнах ЄС (Директива ЄС від 21.06.2011 р. № 2011/64/EU про структуру і ставки акцизів, що застосовуються до тютюнових виробів (кодифікація), передбачає щорічне зростання акцизів на тютюнові вироби на 20-25 %).

На думку авторів, основними кроками на шляху удосконалення митного регулювання ринку тютюнових виробів мають стати: запровадження автоматизованої системи контролю за обігом тютюнових виробів на основі унікального ідентифікатора (track&trace), відповідно до Директиви 2014/40/ЄС; посилення контролю за імпортом і обігом тютюнової сировини та обладнання для виготовлення сигарет; затвердження нової Стратегії протидії незаконному обігу тютюнових виробів; посилення інституційної спроможності контролюючих та правоохоронних органів; посилення відповідальності за незаконне виробництво та збут підакцизної продукції.

Література

1. Всесвітня організація охорони здоров'я : вебсайт. URL: <https://www.who.int/home> (дата звернення: 18.12.2023).
2. Боротьба з курінням: зобов'язання перед ЄС чи перед власними громадянами? URL: <http://surl.li/ojdwk> (дата звернення: 14.11.2023).
3. Контроль над тютюном. Короткий огляд для фахівців центрів громадського здоров'я. URL: <http://surl.li/voyk> (дата звернення: 14.11.2023).

4. Щорічні збитки України від куріння становлять 3 мільярди доларів. URL: <http://surl.li/ojfh1> (дата звернення: 18.12.2023).

5. Чорна Т., Сагайдак І. Інгрєдєнти тютюнових виробів: інформування споживачів. *Товари-і-ринки*. 2022. 43(3). С. 117-134. URL: [https://doi.org/10.31617/2.2022\(43\)10](https://doi.org/10.31617/2.2022(43)10)

6. Скрипник С. В., Процевят О. С., Воронова О. В. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1308/1262>

7. Сторожук О. В., Свириденко Г. М. Митно-тарифне регулювання як фактор забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави в умовах євроінтеграції. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 17. С. 94-98. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/22.pdf>

8. Ішук С. О., Созанський Л. Й. Структурні зміни у товарному експорті України: ризики та перспективи для національної економіки. *Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, 17 березня 2020 р. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. С. 179-183.

9. Бабій І. В. Вплив факторів на забезпечення зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств. *Економіка і суспільство*. 2016. № 3. С. 114-118. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/3_ukr/20.pdf

10. Гречишкіна О. О., Ковалєв А. С. Податкові інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2014. № 8. С. 26-29. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/18._0.pdf

11. Пашко П. В., Шевчук С. В. Сутність та особливості державного регулювання механізмів забезпечення митних інтересів України. *Економіка та держава*. 2019. № 4. С. 4-10. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2019/3.pdf

12. Шевченко А. О., Чорна Т. М. Контрабанда тютюнових виробів та алкогольних напоїв як фактор економічної дестабілізації держави. *Економічні*

перспективи підприємництва : зб. матеріалів V міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 лютого 2022 р. Ірпінь: ДПУ, 2022. С. 120-122.

13. Тищенко В. Ф., Баєва А. О. Незаконне переміщення через митний кордон України та торгівля тютюнових виробів. *Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 07 грудня 2021 р. Київ: ДУІТ, ХНУРЕ, 2021. С. 378-380.

14. Рудавка С. І. Соціально-економічні проблеми тютюнопаління в Україні та сучасні підходи у їх вирішенні. *Вісник Вінницького національного медичного університету*. 2016. №2. Т.20. С. 513-518. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/421-Article%20Text-816-1-10-20180520.pdf>

15. Міненко М. А. Інструменти впливу на діяльність тютюнової промисловості України. *Інтелект XXI*. 2017. № 2. С. 124-132. URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2017/2017_2/17.pdf

16. Пасічний М. Ринок тютюнових виробів: фіскальна та регулююча роль оподаткування. *Товари і ринки*. 2021. №3. С. 26-41. URL: <http://tr.knute.edu.ua/files/2021/03/04.pdf>

17. Новицька Н. В., Хлебнікова І. І. Вплив акцизної політики України на трансформаційні процеси ринку тютюнових виробів. *Економіка України*. 2020. №10. С. 19-33. URL: http://economyukr.org.ua/?page_id=723&lang=uk&aid=415

18. Швабій К. І., Новицька Н. В., Хлебнікова І. І. Структура та характерні риси нелегального ринку сигарет в Україні в контексті впливу акцизного навантаження на тютюнові вироби. *Економічний вісник. Серія: Фінанси, облік, оподаткування*. 2021. Вип. 7. С. 196-208.

19. Асоціація «Укртютюн» : вебсайт. URL: <https://ukrtyutyun.com/> (дата звернення: 18.12.2023).

20. Надходження до Держбюджету від тютюнового акцизу у 2021 році зросли завдяки ефективній політиці оподаткування. URL: <http://surl.li/gvuxl> (дата звернення: 18.12.2023).

21. Рамкова конвенція ВООЗ із боротьби проти тютюну від 15.03.2006 № 897_001. URL: <http://surl.li/ojeld> (дата звернення: 18.12.2023).

22. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 21.03.2014 № 984_011. URL: <http://surl.li/hwks> (дата звернення: 16.12.2023).

23. WHO technical manual on tobacco tax policy and administration: Manual. World Health Organization, 2021. 343 P. URL: <http://surl.li/ojduj> (дата звернення: 15.12.2023).

24. Податковий кодекс України. URL: <http://surl.li/hkqv> (дата звернення: 28.11.2023).

25. Про Митний тариф України: Закон України від 19.10.2022 р. № 2697-IX. URL: <http://surl.li/gvuxr> (дата звернення: 28.11.2023).

26. Державна митна служба України : вебсайт. URL: <https://customs.gov.ua/> (дата звернення: 26.11.2023).

27. Нелегальний ринок тютюнової продукції в умовах повномасштабної війни: виклики та загрози: дослідження Українського інституту майбутнього. URL: <http://surl.li/ojeer> (дата звернення: 02.12.2023).

28. Yll M., Nagip S. The Role of Customs in Budget Revenues and Economic Development in Kosovo. *Pécs Journal of International and European Law*, 2019/I-II, pp. 107-114.

29. The Contribution of Customs to Economic Competitiveness. URL: <http://surl.li/ojdtm> (дата звернення: 25.11.2023).

30. Бюро економічної безпеки України : вебсайт. URL: <https://esbu.gov.ua/>

31. Павлиш О. Тіньовий ринок тютюну дещо скоротився після рекордного показника – дослідження. URL: <http://surl.li/ojeih> (дата звернення: 09.12.2023).

References

1. WHO (2023), available at: <https://www.who.int/home> (Accessed 18.12.2023).
2. Bulakh, L. (2021), "The fight against smoking: an obligation to the EU or to its own citizens?", available at: <http://surl.li/ojdwk> (Accessed 14.11.2023).
3. Advocacy center "Life" (2019), "Tobacco control. A brief overview for specialists of public health centers", available at: <http://surl.li/voyk> (Accessed 14.11.2023).
4. epravda (2017), "Ukraine's annual losses from smoking amount to 3 billion dollars", available at: <http://surl.li/ojfhf> (Accessed 18.12.2023).
5. Chorna, T. and Sahajdak, I. (2022), "Ingredients of tobacco products: informing consumers", *Tovary·i·rynky*, vol. 43 (3), pp. 117-134. [https://doi.org/10.31617/2.2022\(43\)10](https://doi.org/10.31617/2.2022(43)10)
6. Skrypnyk, S.V. Protseviat, O.S. and Voronova, O.V. (2022), "Peculiarities of regulation of foreign economic activity in the conditions of martime", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 38, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1308/1262> (Accessed 20.12.2023).
7. Storozhuk, O.V. and Svyrydenko, H.M. (2017), "Customs and tariff regulation as a factor of foreign state security under european integration", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 17, pp. 94-98, available at: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/22.pdf> (Accessed 20.12.2023).
8. Ischuk, S.O. and Sozans'kyj, L.J. (2020), "Structural changes in commodity exports of Ukraine: risks and prospects for the national economy", *Biznes-analytyka v upravlinni zovnishn'oekonomichnoiu diial'nistiu : materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Business analytics in the management of foreign economic activity: materials of the VII International Scientific and Practical Conference]*, DP «Informatsijno-analytychne ahentstvo», Kyiv, Ukraine, pp. 179-183.

9. Babij, I.V. (2016), "Influence of factors on ensuring foreign economic activity of industrial enterprises", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 3, pp. 114-118, available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/3_ukr/20.pdf (Accessed 20.12.2023).

10. Hrechyshkina, O.O. and Kovalev, A.S. (2014), "Tax instruments for regulation of foreign economic activity in Ukraine", *Visnyk Skhidnoukrains'koho natsional'noho universytetu imeni Volodymyra Dalia*, vol. 8, pp. 26-29.

11. Pashko, P.V. and Shevchuk, S.V. (2019), "Essence and peculiarities of state regulation of mechanisms of providing customs interests of Ukraine", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 4, pp. 4-10, available at: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2019/3.pdf (Accessed 20.12.2023).

12. Shevchenko, A.O. and Chorna, T.M. (2022), "Smuggling of tobacco products and alcoholic beverages as a factor of economic destabilization of the state", *Ekonomichni perspektyvy pidpriemnytstva : zb. materiliv V mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Economic prospects of entrepreneurship: collection of materials of the 5th international scientific and practical conference]*, DPU, Irpin', Ukraine, pp. 120-122.

13. Tyschenko, V.F. and Baieva, A. (2021), "Illegal movement across the customs border of Ukraine and trade in tobacco products", *Upravlinnia ta administruvannia v umovakh protydii hibrydnym zahrozam natsional'nij bezpetsi : materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, [Management and administration in the conditions of countering hybrid threats to national security: materials of the 2nd International Scientific and Practical Conference]*, DUIT, KhNURE, Kyiv, Ukraine, pp. 378-380.

14. Rudavka, S.I. (2016), "Socio-economic problems of smoking in Ukraine and modern approaches for its solution", *Visnyk Vinnyts'koho natsional'noho medychnoho universytetu*, vol. 2, no. 20, pp. 513-518.

15. Minenko M.A. (2017), "Instruments of influence on the tobacco industry of Ukraine", *Intelekt XXI*, vol. 2, pp. 124-132, available at:

http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2017/2017_2/17.pdf (Accessed 20.12.2023).

16. Pasichnyj, M. (2021), "Tobacco products market: fiscal and regulatory role of taxation", *Tovary i rynky*, vol. 3, pp. 26-41, available at: <http://tr.knute.edu.ua/files/2021/03/04.pdf> (Accessed 20.12.2023).

17. Novyts'ka, N.V. and Khliebnikova, I.I. (2020), "The impact of Ukraine's excise duty policy on the transformation processes of the tobacco market", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 10, pp. 19-33, available at: http://economyukr.org.ua/?page_id=723&lang=uk&aid=415 (Accessed 20.12.2023).

18. Shvabij, K.I. Novyts'ka, N.V. and Khliebnikova, I.I. (2021), "Structure and characteristics of the illegal tobacco market in Ukraine in the context of the influence of excise duty burden on tobacco products", *Ekonomichnyj visnyk. Seriia: Finansy, oblik, opodatкування*, vol. 7, pp. 196-208.

19. Asotsiatsiia «Ukrtiutiun» (2023), available at: <https://ukrtyutyun.com/> (Accessed 18.12.2023).

20. prostir.ua (2020), "State budget revenues from tobacco excise increased in 2021 thanks to an effective taxation policy", available at: <http://surl.li/gvyxl> (Accessed 18.12.2023).

21. WHO (2006), "WHO Framework Convention on Tobacco Control", available at: <http://surl.li/ojeld> (Accessed 18.12.2023).

22. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), "Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand", available at: <http://surl.li/hwks> (Accessed 16.12.2023).

23. World Health Organization (2021), "WHO technical manual on tobacco tax policy and administration: Manual", available at: <http://surl.li/ojduj> (Accessed 15.12.2023).

24. Verkhovna Rada of Ukraine (2011), "Tax Code of Ukraine", available at: <http://surl.li/hkqv> (Accessed 28.11.2023).

25. Verkhovna Rada of Ukraine (2022), The Law of Ukraine “About the Customs Tariff of Ukraine”, available at: <http://surl.li/gvyxr> (Accessed 28.11.2023).
26. State Customs Service of Ukraine (2023), available at: <https://customs.gov.ua/> (Accessed 26.11.2023).
27. UIFuture (2023), “Illegal market of tobacco products in conditions of full-scale war: challenges and threats”, available at: <http://surl.li/ojeer> (Accessed 02.12.2023).
28. Yil, M. and Nagip, S. (2019), “The Role of Customs in Budget Revenues and Economic Development in Kosovo”, Pécs Journal of International and European Law, vol. I-II, pp. 107-114.
29. World Customs Organization (2013), “The Contribution of Customs to Economic Competitiveness”, available at: <http://surl.li/ojdtm> (Accessed 25.11.2023).
30. Economic Security Bureau of Ukraine (2023), available at: <https://esbu.gov.ua/> (Accessed 09.12.2023).
31. Pavlysh, O. (2023), “Shadow tobacco market shrinks slightly after record high - study”, available at: <http://surl.li/ojeih> (Accessed 09.12.2023).

Стаття надійшла до редакції 03.01.2024 р.